

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Φιλοσοφία τῆς Παιδείας καὶ τῆς Ἐκπαίδευσης

Διαρκῶς γίνεται συζήτηση γιὰ τὶς ἔννοιες τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐκπαίδευσης : Τελικὰ ποιά ἢ διαφορά τους καὶ ἡ προσφορά τους;

Σὲ ὅποια συζήτηση ἐπὶ τοῦ θέματος, οἱ ἀπαντήσεις εἶναι κοινότοπες καὶ τετριμμένες : ἡ ἐκπαίδευση ἀφορᾷ τὸν ἐξοπλισμὸ καὶ τὴν κατάρτιση ποὺ προσφέρει τὸ σχολεῖο καὶ οἱ γενικότερες ἐκπαιδευτικὲς βαθμίδες τῶν ἀπαραίτητων γνώσεων στὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ ἐπιβιώσει, ὡς ἐνήλικας πιά, στὴν κοινωνία καὶ στὸν στίβο τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀποκατάστασης. Παιδεία ἀπὸ τὴν ἄλλη εἶναι ἡ γενικότερη μόρφωση ἑνὸς ἀνθρώπου, ἡ «κουλτούρα» του μὲ τὴν ὁποία ἔχει γαλουχηθεῖ, ἡ στάση ζωῆς ποὺ κρατᾷ, ὥστε νὰ ἀντιμετωπίζει τὸν κόσμο. Αὐτὲς εἶναι οἱ πιὸ συνήθεις ἀπαντήσεις.

Ἴσως ὁμως πρέπει πρωτίστως νὰ ὀριστοῦν καλύτερα αὐτὲς οἱ δύο ἔννοιες, ὥστε νὰ μπορέσουμε νὰ κατανοήσουμε τὴν οὐσιαστικὴ διαφορά τους.

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει φύσει τὴν τάση, τὴν ἔφεση νὰ γνωρίσει, νὰ μάθει τὸν κόσμο ποὺ τὸν περιβάλλει, ὅπως ὑποστήριζε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης. Νὰ κατανοήσῃ ὅλα ὅσα κεῖνται ἀπέναντί του, ὅσα εἶναι ἔξω ἀπὸ ἐκείνον. Ὅλες οἱ γνώσεις γιὰ τὸν ἥλιο, τὴν γῆ, τὶς βιολογικὲς δυνάμεις τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν σχετίζονται μὲ τὴν ἐξωτερικότητα τοῦ ἀνθρώπου- καὶ δὲν πρέπει νὰ θεωροῦνται ἀμελητέες. Αὐτὲς οἱ γνώσεις εἶναι ποὺ ὠθησαν τὸν Ἄνθρωπο στὴν κατανόηση τοῦ Κόσμου, στὴν χρησιμότητά του, στὴν παρέμβαση πρὸς τὴν βελτίωσή του, ὥστε ὁ ἄνθρωπος μέσα σὲ αὐτὸν νὰ ἐυπραγεῖ. Αὐτὴ ἡ γνώση ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν ἐξωτερικότητα τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ θεωρεῖται Ἐκπαίδευση. Καὶ ὅταν μιλάμε γιὰ ἐκπαίδευση, μιλάμε φυσικὰ γιὰ Ἐπιστήμη, δηλαδὴ γιὰ νόμους καὶ τύπους καθολικοὺς περὶ τῶν ἐξωτερικῶν διαστάσεων τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ ρόλος τῆς, δηλαδὴ ἡ κατανόηση τῶν Ἀντι-κειμένων ποὺ ἔχουμε ἀπέναντί μας, ἢ ἐρμηνεία τους. Καὶ τὴν ἐκπαίδευση τὴν χρειαζόμαστε ὄχι ἀπλὰ καὶ μόνο χρησιμοθηρικά, δηλαδὴ γιὰ νὰ κάνουμε τὴν ζωὴ μας πιὸ ἄνετη. Τὴν ἐκπαίδευση τὴν ἔχουμε ἀνάγκη γιὰ νὰ προσδιορίσουμε τὴν ἐγκόσμιᾶ παρουσία μας, τὸν ρόλο μας σὲ αὐτὸν τὸν κόσμο, τὶς κοσμικὲς μας συντεταγμένες. Ὁ ἄνθρωπος καταφέρει καὶ τοποθετεῖ τὸν ἑαυτό του ἀπέναντι στὰ Ἀντι-κείμενα, γνωρίζοντάς τα.

Τὸ ἐρώτημα ὁμως ποὺ ἔρχεται αὐτόματα στὸ νοῦ τοῦ καθενὸς εἶναι τὸ ἐξῆς : ἂν ἓνας ἄνθρωπος γνωρίσει τὶς ἐξωτερικὲς διαστάσεις του, αὐτὸ σημαίνει πὼς μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπίσει τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ πὼς ἡ γνώση αὐτὴ καθορίζει τὴν στάση ζωῆς ἑνὸς ἀτόμου; Ἡ ἀπάντηση εἶναι ὅπωςδήποτε ἀρνητικὴ. Ὁ ἄνθρωπος πέρα ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ διάστασή του, ἔχει καὶ τὴν ἐσωτερικὴ. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι Ἀντι-κείμενο, εἶναι Ὑπο-κείμενο, ὑπαρξή μὲ Λόγο καὶ συνείδηση, καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸν ταλανίζουν πολὺ σοβαρὰ ζητήματα ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ εἶναι του καὶ τὴν ὑπαρξή του σὲ αὐτὸν τὸν κόσμο. Ἐρωτήματα βαθύτερα καὶ μύχια, ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἐσωτερικότητά του, ὅπως «ποῖός εἶμαι, ποῖός ὁ σκοπός μου σὲ αὐτὸν τὸν κόσμο, ποιά ἢ ἀξία καὶ ποῖός ὁ τρόπος ἀντιμετώπισης προβλημάτων συνύπαρξης,», κλ.π. Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση ἢ ἀπάντηση δὲν ἔρχεται μέσω τῆς γνώσης, ἀλλὰ μέσω τῆς Ἐπί-

γνώσης. Τώρα πια δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν οἱ γνώσεις γιὰ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο, διότι δὲν μᾶς εἶναι πλέον χρήσιμες, ἀλλὰ ἡ ἐσωτερικὴ ἀναζήτηση τοῦ καθενὸς μας, ὥστε νὰ γίνουμε φορεῖς καὶ δημιουργοὶ ἀξιών, νὰ διακρίνουμε τὸ δίκαιο ἀπὸ τὸ ἄδικο, τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακό, τὸ ὑπερβολικὸ ἀπὸ τὸ μέτρο, κλπ. Ἡ ἐπίγνωση τῆς ἐσωτερικότητάς μας βοηθᾷ νὰ διατηροῦμε μιὰ στάση ζωῆς ἀξιοπρεπῆ, ὄχι στὰ στεγνὰ ὄρια μίας τυπικῆς μόνο κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, ἀλλὰ στὸ βαθύτερο ἐπίπεδο τῆς ὑπαρξιακῆς ἀξιοπρέπειας, πὺν σχετίζεται μὲ τὴν ἀνθρωπιὰ μας. Μᾶς βοηθᾷ αὐτὴ ἡ ἐπίγνωση νὰ ἐξευγενίσουμε ποιοτικὰ τὴν ζωὴ μας, νὰ ὑιοθετήσουμε ἓνα σύστημα ἀξιών πὺν θὰ δώσει ἓνα βαθύτερο νόημα στὴν ζωὴ μας καὶ θὰ βελτιώσει τὴν παρουσία μας στὸν Κόσμο. Ἡ ἐπίγνωση αὐτὴ σφουρηλατεῖ τὸν ἑαυτὸ μας, τὴν προσωπικότητά μας, τὴν στάση ζωῆς πὺν πρέπει νὰ κρατᾶμε στὶς ὅποιες ἀπροσδόκητες εὐτυχίες ἢ δυστυχίες τῆς ζωῆς. Ἡ ἐπίγνωση λοιπὸν αὐτὴ τῆς ἐσωτερικότητάς μας σχετίζεται μὲ τὴν Παιδεία τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνας ἄνθρωπος ἀπαιδευτὸς ἂν βρεθεῖ, κατὰ τὸν βίον του, σὲ μιὰ ἀναπάντεχη δυσκολία, π.χ. οικονομικὴ καταστροφή ἢ θάνατο ἑνὸς ἀγαπημένου προσώπου, ταράσσεται, χάνει τὴν ψυχραιμία του καὶ ἀδυνατεῖ νὰ ἀνταποκριθεῖ πρὸς τὴν δυσχερῆ αὐτὴ κατάσταση, καθὼς στερεῖται μίας στάσης ζωῆς πὺν σφουρηλατήθηκε στὸ ἐργαστήρι τῆς Μόρφωσης. Ἀντιθέτως, ἓνας ἄνθρωπος πεπαιδευμένος, μορφωμένος, διατηρεῖ τὴν ψυχραιμία του, μένει ἀτάραχος –ὄχι ἀδιάφορος– καὶ ἀντιμετωπίζει τὴν λυπηρὴ αὐτὴ ἐξέλιξη χωρὶς μεμψιμοιρία, ἀλλὰ μὲ στωικότητα. Ἡ σκέψη του ἀναγᾶγεται στὴν ματαιότητα καὶ μεταβλητότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων· προσπαθεῖ νὰ προσαρμοστῆ στὰ νέα δεδομένα ἀτάραχος καὶ νὰ τὰ ἀλλάξει. Ἡ Παιδεία σχετίζεται μὲ τὴν ἐσωτερικότητα τοῦ ἀτόμου, μὲ τὴν «Ἀλήθεια», σχετίζεται μὲ τὸν εὐγενισμό τῆς ζωῆς, μὲ τὴν ἐγκαθίδρυση ἑνὸς συστήματος ἀξιών πὺν προοικίζουσι τὸν ἄνθρωπο μὲ ἓνα βαθύτερο νόημα. Ἐπομένως ἡ ἐπίγνωση τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ τῆς ἐσωτερικότητάς μας σχετίζεται μὲ τὴν Παιδεία.

Πὺν ὅμως θὰ κατανοήσουμε τὸν ἑαυτὸ μας, θὰ κατακτήσουμε τὴν ἐπίγνωση τῆς ἐσωτερικότητάς μας καὶ θὰ γίνουμε φορεῖς ἀξιών, πὺν θὰ μᾶς βοηθήσουν νὰ ἀντιμετωπίσουμε «ἀνθρώπινα» τὶς εὐτυχίες καὶ δυστυχίες τοῦ βίου μας; Στὴν ἐπίγνωση καὶ στὴν κατάκτηση αὐτῶν τῶν ἀξιών καμία ἐπιστήμη δὲν μᾶς ὀδηγεῖ. Μόνον ὁ δρόμος τῆς φιλοσοφίας σὰν μιὰ ἐνεργὴ διάθεση πρὸς τὸ «γνησίως φιλοσοφεῖν», τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ νοηθεῖ ὡς ἓνας διὰ βίου πνευματικὸς ἀγὼνας. Ὁ Σωκράτης στόχο εἶχε ὁ κάθε ἄνθρωπος νὰ προσεγγίσει τὴν μοναδικὴ ἀλήθεια κάθε ἠθικῆς ἀξίας· ἐπίσης δίδασκε μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε ὁ καθένας νὰ κατανοήσῃ τὴν ἄγνοιά του, νὰ διακρίνει τὶς ἀλήθειες, νὰ συλλάβῃ τὰ βαθύτερα προβλήματα του, ὥστε νὰ τὰ ἐπιλύσει· ἀπώτερος στόχος, θὰ λέγαμε, ἦταν ἡ ἐξεύρεση τῆς ἀλήθειας καὶ ὄχι, χρησιμοθηρικά, ἡ ἀτομικὴ μόνον εὐτυχία.

Ἄν λοιπὸν, δρόμος γιὰ τὴν ἐπίγνωση καὶ δημιουργία ἀξιών, γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ εἶναι μας στὸν Κόσμο εἶναι ἡ φιλοσοφία, ὄργανο αὐτὸ τοῦ φιλοσοφεῖν εἶναι ἡ Παιδεία. Ἡ διαφορὰ τῆς πρὸς τὴν Ἐκπαίδευση εἶναι προφανής· ἡ πρώτη μᾶς ὀδηγεῖ πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς τὶς γνώσεις (πρὸς τὴν ἐξωτερικότητα), ἐνῶ ἡ δευτέρη πρὸς τὰ μέσα, πρὸς τὴν ἐπίγνωση (πρὸς τὴν ἐσωτερικότητα).

Ὡς κατακλεῖδα θὰ πρέπει νὰ ἐπιστήσουμε τὴν προσοχή στὰ ἑξῆς : στὴν σημερινὴ κοινωνία ὅπου κυριαρχεῖ ἡ Τεχνολογία καὶ ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς, θὰ πρέπει ὁ καθένας νὰ δώσει βαρύτητα στὴν Παιδεία του. Θὰ πρέπει νὰ ἀποβάλλει

τὴν καταναλωτικὴ μονοτροπία ἀπὸ τὴν συνείδησή του, νὰ ἀποσυνδέσει τὴν εὐτυχία καὶ τὶς ἀξίες ζωῆς ἀπὸ τὴν κατοχὴ ὑλικῶν ἀγαθῶν, διότι, ἂν δὲν τὸ κάνει, θὰ ἀντιμετωπίζει τὴν ζωὴ ρηχὰ καὶ ἡ ἐμπραγία του θὰ περιορίζεται στὸ βιοτικὸ μόνο ἐπίπεδο, στὸ ἐπίπεδο τῆς βιομέριμνας, τὸ ὁποῖο ἐνδέχεται νὰ ἀλλάξει ἀναπάντεχα καὶ δραματικὰ ἀπὸ ἐξωγενεῖς παράγοντες· τότε ὁ ἄνθρωπος θὰ βρεθεῖ σὲ ἓναν κυκεῶνα ἀρνητικῶν καταστάσεων, τὸν ὁποῖο δὲν θὰ μπορεῖ νὰ διαχειριστεῖ. Θὰ πρέπει, λοιπόν, νὰ ἐπιμένει στὴν ἐπάρκεια τῆς ἐπίγνωσης τῶν ἐσωτερικῶν του διαστάσεων, δηλαδὴ στὴν ὑπαρξιακὴ καὶ ἀνθρωποκεντρικὴ μέριμνα. Δηλαδὴ νὰ κατανοήσουμε τὸν ἑαυτὸ μας, τὸ ὄντολογικὸ περιεχόμενό μας, ἀντιμετωπίζοντας ἐρωτήματα τοῦ τύπου «ποιοὶ εἴμαστε, ποῖο τὸ νόημα τῆς ζωῆς, τί σημαίνει ὑπαρξή, ποιά ἡ διαφορὰ τοῦ Μηδενὸς ἀπὸ τὸ εἶναι, πῶς ἐξατομικεύεται ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξή, κλ.π.». Ὑστερα μποροῦμε νὰ μάθουμε νὰ συνυπάρχουμε μὲ τοὺς ἄλλους, δείχνοντας ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν συν-ἄνθρωπο μὲ τὸν ὁποῖο συμ-βιώνουμε, αὐτοπροσφέροντας καὶ ὑπερβαίνοντας τὸ Ἐγὼ μας.

Κοινωνιολογία τῆς Ἐκπαίδευσης

Σὲ ἓνα πρακτικὸ ἐπίπεδο, τὸ ὁποῖο ἀφορᾷ τὸν ὁποιοδήποτε ἄνθρωπο ποὺ μελετᾷ καὶ ἀναζητᾷ μία στόχευση, ἡ Ἐκπαίδευση θὰ μποροῦσε νὰ διακριθεῖ στοὺς ἐξῆς τομεῖς :

Α. Φυσικὲς Ἐπιστῆμες, οἱ ὁποῖες διακρίνονται στὰ Μαθηματικά, στὴν Φυσικὴ, στὴν Βιολογία.

Τὰ Μαθηματικά, διὰ τῶν ἀποδεκτῶν σὲ ὅλους νόμων καὶ τύπων, μπορεῖ νὰ γαλουχήσουν τὸν νέο ἄνθρωπο στὴν ἀξία τῆς συνέπειας. Ὁ νέος μπορεῖ νὰ κάνει βιωματικὴ ἀρχὴ τὴν ὑποταγὴ σὲ νόμους καὶ πλαίσια, ἔτσι ὥστε νὰ ἐνταχθεῖ σὲ ἓνα κοινωνικὸ πλαίσιο σεβόμενος τὶς ἀρχές καὶ τοὺς θεσμούς, νὰ μὴν ὑπερβαίνει χωρὶς συνέπεια τὰ ὅρια ποὺ ὁ ἴδιος ἀποδέχθηκε. Παράλληλα, διὰ τῶν Μαθηματικῶν διδασκόμαστε τὴν ἔννοια τῆς ἀφαιρετικῆς σκέψης, δηλαδὴ τὴν ὑπέρβατικότητα τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν συμβόλων, προκειμένου νὰ τὶς ἐφαρμόσουμε πρακτικὰ μετὰ στὴν ζωὴ μας. Ἡ ὑπέρβατικότητα καὶ ἡ ἀφαιρετικὴ σκέψη, ἴσως, εἶναι ἡ μεγαλύτερη προσφορὰ αὐτῆς τῆς Ἐπιστῆμης. Δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο ὅτι ὁ Πλάτωνας στὴν *Πολιτεία* ὀρίζει ὡς βασικὸ ἐκπαιδευτικὸ πρόγραμμα τῶν μελλοντικῶν φιλοσόφων, πρὶν τὴν ἐνασχόληση μὲ τὴν διαλεκτικὴ, τὶς μαθηματικὲς σπουδές, δηλαδὴ τὴν ἀριθμητικὴ, τὴν γεωμετρία, τὴν ἀστρονομία, τὴν στερεομετρία καὶ τὴν ἀρμονικὴ. Γιὰ αὐτὸ καὶ ὁ μελετητὴς τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν θὰ πρέπει νὰ διακρίνεται ἀπὸ μία διανοητικὴ ταπεινοφροσύνη.

Ἡ Φυσικὴ βοηθᾷ στὴν κατανόηση καὶ ἐπισήμανση τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, τοῦ κόσμου τῆς Δημιουργίας· αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅμως, συνεπάγεται ὅτι ὁ μελετητὴς καὶ ἐρευνητὴς δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐπαίρεται γιὰ ὅποια ἀνακάλυψή του, καθὼς ἀντιμετωπίζει τὸν θαυμαστὸ κόσμο τῆς Δημιουργίας. Μπορεῖ νὰ ἱκανοποιεῖται ποὺ ἀνακαλύπτει καὶ κατανοεῖ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο καὶ τὰ ἀντι-κείμενα, ὡστόσο ποτὲ δὲν πρέπει νὰ ἐπαίρεται γιὰ αὐτό. Καὶ σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωσιν ὁ μελετητὴς θὰ πρέπει νὰ διέπεται ἀπὸ ταπεινοφροσύνη.

Ἡ Βιολογία ὡς βασικὸ παιδευτικὸ τῆς στόχο δὲν θὰ πρέπει νὰ ἔχει ἄλλον ἀπὸ τὸ νὰ καταδείξει στοὺς ἀνθρώπους πῶς ὅλα τὰ βιολογικὰ ὄντα κινοῦνται

πρὸς τὴν ὀργάνωση καὶ πῶς ἡ ὑφήλιος κινεῖται πρὸς τὸν κόσμος, μὲ τὴν ἀρχαία σημασία τῆς ἔννοιας, καὶ ὄχι πρὸς τὸ χάος. Ἐξάλλου, βασικὴ μελέτη αὐτῆς τῆς Ἐπιστήμης εἶναι ὁ ὀργανισμὸς, ὁ ὁποῖος ὡς λέξη σημαίνει ὀργάνωση, δηλαδὴ διάταξη στοιχείων σὲ ἓνα ἰσόρροπο περιβάλλον. Πρέπει νὰ γίνῃ συνείδηση στὸν νέο μελετητὴ ὅτι μετέχει ἑνὸς κόσμου ποὺ νομοτελειακὰ ὀδεύει πρὸς ἓνα τέλος, πρὸς μίαν ἰσόρροπη διάταξη, πρὸς μίαν τάξη (=κόσμος).

B. Ἀνθρωπιστικές Σπουδές, οἱ ὁποῖες διακρίνονται στὴν Τέχνη, στὴν Φιλοσοφία καὶ στὴν Ἱστορία.

Ἡ Τέχνη ὀφείλει νὰ καλλιεργήσῃ στὸν νέο ἄνθρωπο σεβασμὸ ἀφενὸς πρὸς τὰ ἔργα μεγάλων δημιουργῶν, δηλαδὴ ἀνθρώπων ποὺ δὲν παρήγαγαν ἀλλὰ δημιούργησαν, εἴτε μὲ τὴν γλῶσσα εἴτε εἰκαστικά. Ὁ νέος πρέπει νὰ σεβαστεῖ ὅλες τὶς περιοχὲς τῆς Τέχνης, εἴτε πρόκειται γιὰ Τέχνη χώρου (π.χ. Ἀρχιτεκτονική, Γλυπτική, Ζωγραφική) εἴτε πρόκειται γιὰ Τέχνη χρόνου (π.χ. ποίηση, μουσική, χορὸ). Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν Τέχνη μπορεῖ ἀφενὸς νὰ καλλιεργήσῃ τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν ἔντεχνη δημιουργία καὶ τὴν μορφωτικὴ δυνατότητα ποὺ αὐτὴ ἔχει, ἀφετέρου νὰ γαλουχήσῃ στὴν συνείδηση τὴν ἀπόλαυση ποὺ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει μακριὰ ἀπὸ χρησιμοθηρία, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐαίσθησία γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση κάθε ἠθικῆς ἀξίας.

Ἡ Φιλοσοφία ποτὲ δὲν ἀπαντᾷ, ἀλλὰ θέτει ἐρωτήματα πάνω σὲ ὑπαρξιακὰ, κοινωνικὰ, ἀνθρωποκεντρικὰ προβλήματα. Στόχος, ἐξάλλου, τῆς φιλοσοφίας εἶναι νὰ θέτῃ ἐρωτήματα, τὰ ὁποῖα θὰ κάνουν τὸν καθένα νὰ προβληματιστεῖ καὶ νὰ διαμορφώσῃ δικῆς τοῦ θέσεις-ἀρχές. Στόχος τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ καὶ ἐκεῖ ἀκριβῶς βρίσκεται ὁ παιδευτικὸς τοῦ ρόλος-εἶναι νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὶς πρῶτες ἀρχές τῆς ὑπαρξης καὶ τοῦ εἶναι, πρὸς τὴν καθολικότητα, ὥστε νὰ κατανοήσῃ ὅτι πίσω ἀπὸ τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἐξηγοῦνται ἀπὸ τὶς Ἐπιστήμες, κρύβεται τὸ μυστήριον τοῦ Κόσμου, ὁ ὠκεανὸς τοῦ Χρόνου, οἱ πρῶτες ἀρχές, οἱ ὁποῖες εἶναι ἀμετακίνητες καὶ ἀπόλυτες. Ἐνας νέος ἄνθρωπος μπορεῖ διὰ τῆς φιλοσοφίας νὰ οἰκοδομήσῃ μίαν ἐρευνητικὴν διάθεση, νὰ μὴν ἀρκεῖται στὴν ἐπιφάνεια καὶ νὰ προσπαθεῖ νὰ εἶναι διορατικὸς πίσω ἀπὸ τὰ φαινόμενα. Νὰ ἔχει στόχο νὰ ἐρευνήσῃ τὴν φύση τοῦ Ἀνθρώπου καὶ νὰ καλλιεργήσῃ τὸ πάθος γιὰ τὴν ἐξατομίκευσή του.

Ἡ Ἱστορία προσφέρει τὴν ἱστορικὴ μνήμη σὲ ἓναν ἄνθρωπο· δηλαδὴ, ἡ Ἱστορία, ἐπειδὴ δὲν προσφέρει ἀπλῆς ξηρὲς ἱστορικὲς γνώσεις ἀλλὰ παρουσιάζει στὸν ἄνθρωπο ἱστορικὰ γεγονότα, τοῦ καταδεικνύει πῶς παρόμοια γεγονότα συμβαίνουν διαρκῶς, τὰ ὁποῖα ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἢ ὁποῖα στοιχειοθετεῖται ἀπὸ τὴν ἰδιοτέλεια, ἀπὸ τὴν φιλαρχία, ἀπὸ τὸν φθόνον, κλ.π. Ἔτσι, ὁ νέος ἄνθρωπος πρέπει νὰ καταλάβῃ ὅτι ἔχει τὴν τιμὴ νὰ διαμορφώσῃ μίαν ἱστορικὴ μνήμη, ἢ ὁποῖα μπορεῖ νὰ τὸν βοηθήσῃ εἴτε νὰ ἀποτρέψῃ συγκυρίες ποὺ θὰ προωθήσουν μίαν καταστροφή εἴτε νὰ διαμορφώσῃ τὶς συγκυρίες ποὺ θὰ ἐξυπηρετήσουν μίαν ὑγιῆ ἐξέλιξη πρὸς ὄφελος τῶν ἀνθρώπων.

Γ. Κοινωνικές Ἐπιστήμες. Κατὰ τὴν σύγχρονη ἐποχὴ, στὴν ὁποῖα ἐξελίσσεται καὶ παγιώνεται ἡ πολιτισμικὴ παγκοσμιοποίηση καὶ οἱ μεγαλοπόλεις καὶ ὅλα τὰ συναφῆ προβλήματα αὐτῶν, κρίνεται ἀναγκαῖα καὶ ἐπιβεβλημένη ἡ συμβολὴ τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ μάθῃ νὰ κοινωνικοποιεῖται, νὰ συνυπάρχει, ὥστε νὰ εἶναι λειτουργικὸς μέσα στὸ πλαίσιο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ωστόσο, ἐγκυμονοῦνται σοβαροὶ κίνδυνοι ἀπὸ τὴν ἀνοριοθέτητη κοινωνικοποίηση ἑνὸς ἀτόμου. Ἄν, δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει διαμορφώσει μία ἐξατομικευμένη προσωπικότητα, τότε θὰ ἀδυνατεῖ νὰ ἀντισταθεῖ καὶ θὰ δέχεται ἄκριτα ὅποια “ἀξία” μὲ πλατιά κυκλοφορία στὴν ἀγορὰ ἀμφιβόλου ποιότητος, ἢ ὅποια ὅμως προωθεῖται ἀπὸ τὰ Μ.Μ.Ε.. Ἔτσι, ἀπὸ τὸ ἰδανικὸ τῆς κοινωνίας “τῶν ἀτόμων” ὀδηγούμαστε στὴν κοινωνία “τῶν μαζῶν”. Γιὰ αὐτὸ καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ μαθήματος τῆς Ἑκθεσης Ἰδεῶν στὸ Λύκειο εἶναι τόσο σημαντικὴ, διότι μπορεῖ νὰ διαμορφώσει ἓνα κοινωνικὸ ἄτομο, τὸ ὁποῖο θὰ διέπεται ἀπὸ αἰσθήματα συνεργασίας καὶ ἀλληλεγγύης, θὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν κοινωνικὴ εὐτυχία καὶ εὐημερία, ἀλλὰ θὰ ἔχει καὶ τὸ κῶρος τῆς προσωπικότητάς του ὥστε νὰ ἀποδέχεται ἢ νὰ ἀντιστέκεται σὲ ὅσα πρέπει.

Νάτσης Δημήτρης, Χειμασμός, σελ. 129-140